

זכויותי - אחריותי

עמיתי, אנשי החינוך,

יאנוש קורצ'אק, האיש שמשנתו החינוכית דגלה ביחס של כבוד אל הילד ושטיפח את חברת הילדים הדמוקרטית, טען: "הילדים מהווים אחוז גדול של האנושות, של האוכלוסייה, של האומה, של התושבים, של האזרחים, של חברים של קבע, היו, יהיו והינם..." ("יאנוש קורצ'אק, מתוך "הזכות לכבוד הילד").

גישתו הייחודית של קורצ'אק בחינוך לחיים דמוקרטיים, נבעה מיחסו למבוגר וליולד כשווי ערך בחברה, מדאגה לחלש ומחינוך לאחריות כלפי הזולת.

שבוע זכויות הילד הבינלאומי, מזמן לכלל הציבור ובמיוחד לעוסקים בחינוך, דיון בנושאים העומדים בבסיסה של כל חברה דמוקרטית. בין נושאים אלה ניתן למנות: אחריות ומחויבות הפרט, סובלנות כלפי האחר, זכויות וחובות. הדיון בנושאים אלה מהווה נדבך חשוב בהכשרה נכונה של התלמידים לחיים בחברה המושתתת על ערכות הדדיות וכבוד לזולת, תוך מימוש זכויותיהם כאזרחים שווים.

נושא זכויות הילד עוגן עד היום בסדרה של אמנות ומסמכים בינלאומיים, בחוזרי מנכ"ל, בחוק זכויות התלמיד ובחוקי חינוך אחרים. המסמך הבינלאומי החשוב ביותר בתחום זה הוא האמנה הבינלאומית בדבר זכויות הילד, שנחתמה על ידי מדינת ישראל ב-3 ביולי 1990 ונכנסה לתוקף לאחר אשרורה על ידי ממשלת ישראל באוגוסט 1991. הממשלה מחויבת להתאים את חוקי המדינה להוראותיה של האמנה.

המשימה המוטלת עלינו, אנשי החינוך, היא לחנך את התלמידים לעצב עמדות השומרות על זכויותיהם ואחריותם, תוך כיבוד זכויות של אחרים. עלינו להעלות למודעות כי בצד האחריות המוטלת על הילדים ובני הנוער בבית, בבית הספר, בתנועת הנוער ובקהילה, יש לעמוד על זכויותיהם כאנשים צעירים בעלי זכויות אדם ואזרח.

כמו כן, עלינו להקפיד על קיומן של הזכויות הבסיסיות של תלמידינו, האמורות להיות מעוגנות בנהלי בית הספר. ואלה הן הזכויות הבסיסיות:

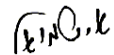
- א. **הענקה:** הזכות לחינוך איכותי ומותאם, הזכות לשוויון.
- ב. **הגנה:** איסור על ענישה גופנית, איסור על ענישה משפילה, חובת הדיווח על אלימות, שמירת סודיות, הגנה על פרטיות.
- ג. **השתתפות:** הזכות להליך הוגן, חופש הביטוי, חופש ההתאגדות.

ליישום זכויות אלו נקבעו הוראות המתפרסמות בחוזרי מנכ"ל ובחוקים אחרים.

אנו מחויבים לקבוע קוד התנהגות ותקנון בית ספרי, בשיתוף תלמידים והורים. בעזרת כלים אלה נוכל לקיים את זכויות התלמידים ולגבש הסכמות לגבי הדרך למימושן.

אני ממליץ להקדיש לנושא "זכות ואחריות" לא רק את שיעורי המחנך, אלא להעמיק את הלמידה וההתנסות בכיתה ובבית הספר ולשלב בלמידה גם את ההורים, מאחר שהם שותפים משמעותיים בתהליך החינוכי.

בכבוד רב,

**שמואל אבואב
המנהל הכללי**

הפעלה

למורה, למחנך, למדריך,

לקראת יום זכויות הילד הבין לאומי המתקיים בחודש נובמבר, אנו מציעים לעסוק בנושא זה במסגרות השונות במערכת החינוך. המודעות לזכויות המגיעות לילד ולתלמיד במסגרת החוק, התקנות והכללים של המסגרות החינוכיות השונות תאפשר לנו, המחנכים, לטפח תחושת אחריות ושמירה על זכויות האחר בקרב בני הנוער ולהוות דוגמה אישית. פעילות זו מאפשרת הגדרה ברורה של גבולות הזכות והאחריות התורמת להעצמה אישית ולשיפור האקלים החינוכי-חברתי בכיתה ובקבוצה.

מטרות:

- להעלות למודעות את החשיבות הערכית של זכויות האדם באשר הוא אדם בחברה ובמדינה.
- להבין ולטפח את הקשר בין שמירה על זכויות לבין האחריות הנלווית אליהן.
- לעודד עשייה שתקדם את מימוש הזכויות ותטפח את האחריות האישית בבית הספר ובקהילה.

צפויים:

נספח 1: איורים וכרטיס משימה א'

נספח 2: כרטיס משימה ב'

נספח 3: טבלת זכותי ואחריותי – טבלה מלאה

נספח 4: הגדרות זכות ואחריות

מחלק ההפעלה

שלב א' - במליאה

1. המנחה יברר עם המשתתפים מהי אחריות ומהי זכות וירשום על הלוח את דבריהם.
2. המנחה יכתוב על הלוח את הגדרת המושג זכות והגדרת המושג אחריות (נספח 4).

בשלב זה חשוב להדגיש את התוקף החוקי של הזכויות, המושתת על חוקי המדינה, **חוזרי מנכ"ל, חוק זכויות התלמיד והתקנון הנתמך על שלושתם.**

דוגמאות לזכויות ילדים המעוגנות בחוק ובתקנות:

- ★ הזכות לחינוך
- ★ הזכות להישמע
- ★ הזכות להשתתפות
- ★ הזכות להגנה
- ★ הזכות למידע
- ★ הזכות לפרטיות
- ★ הזכות לפנאי

שלב ב' - בקבוצות

1. המליאה מתחלקת לקבוצות - חמישה משתתפים בכל קבוצה.
2. כל קבוצה מקבלת מקבץ איורים וכרטיס משימה (נספח 1).
3. כל קבוצה מקבלת טבלת "זכותי ואחריותי" וכרטיס משימה (נספח 2).
4. נציג של הקבוצה יתלה את תוצרי הקבוצה על קירות הכיתה. האיור שנבחר יוצג במליאה.

שלב ג' - במליאה

נציג של כל קבוצה יציג בפני המליאה את האיור הנבחר, ינמק את הבחירה ואת הקשר לנושא זכויות ואחריות.

למנחה: הדין במליאה מתחלק לשני חלקים.

שאלות לדין - חלק א':

- מה התחדש לכם בנושא זכות ואחריות בעקבות הפעילות?
 - מה אתם לוקחים אתכם מן הפעילות?
- המנחה יתלה על הלוח את הטבלה השלמה בהגדלה (נספח 3).

שאלות לדין - חלק ב':

- במה שונה הטבלה המלאה מן הטבלה שהשלמתם בשלב הקבוצתי?
- ממה לדעתכם נובע השוני?

- בני נוער מרבים להשתמש במילה "זכות". מה הקשר בין זכות לאחריות?
- אילו מן הסעיפים בטור האחריות קל לכם לבצע? מדוע?
- כתבו קודים התנהגותיים המתאימים לתלמידים, להורים ולמורים, שבהם נשמרת הזכות של כל אחד מהם.
- אילו סעיפים קשה ליישם? מדוע?
- מה עלינו לעשות כדי לשמור על הזכויות?
- באיזה אופן לדעתכם עשויה שמירה על מימוש זכות וגילויי אחריות להשפיע על האקלים החברתי בקבוצה/ בכיתה?

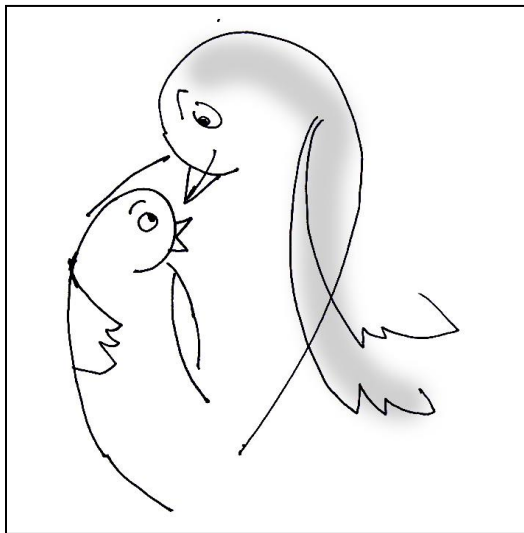
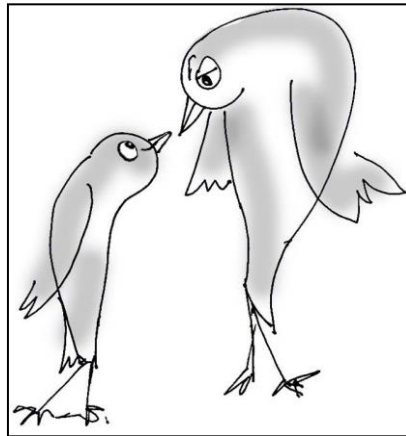
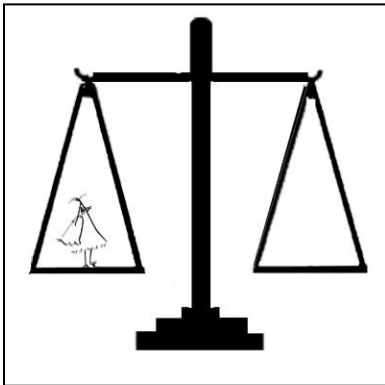
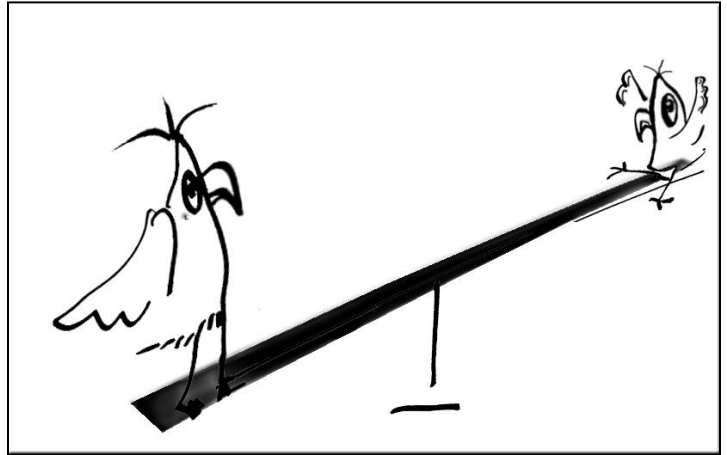
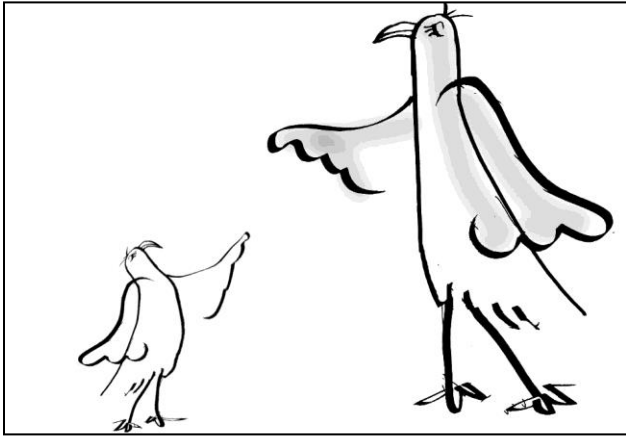
המלצה למנחה:

במהלך השבוע יכתבו המשתתפים הערות על הטבלאות שהושלמו ועל האיורים עם "בועות השיחה". ההערות יכולות לשמש בסיס לשיעור המשך. כמו כן מוצע ליצור לוח תגובות שבו יוכלו המשתתפים להביע את דעותיהם ותחושותיהם בנושא זכות ואחריות.

נספח 1

כרטיס משימה א'

- לפניכם מקבץ איורים הרומזים לנושא זכויות. כל משתתף מתבקש למלא את המשימות הבאות:
1. לבחור איור אחד ממקבץ האיורים.
 2. להוסיף "בועות שיחה".
 3. לנסח כותרת לאיור המתחילה במילים "זכותי....."
 4. כל משתתף יציג בפני חברי הקבוצה את האיור שבחר, את בועות השיחה והכותרת, וינמק את הבחירה.

איורים: שרה רוטקופ-הרמתי

נספח

כרטיס משימה ק"י: "זכותי ואחריותי"

לילדים, לבני נוער ולמבוגרים יש זכויות ויש אחריות. לפניכם טבלה המציגה זה לצד זה זכות ואחריות הנלווית אליה.

המשימה:

1. להשלים את העמודות הריקות.
2. לציין באיזה אופן מתקשרות הכותרות שבחרתם לאיורים בנושא הזכויות?
3. לבחור מבין האיורים את האיור אשר לדעתכם מבטא באופן הטוב ביותר את נושא הזכות ולהוסיף לו "בועת שיחה" בנושא אחריות וכותרת הפותחת במילים "אחריותי".....
4. את האיור הנבחר יהיה עליכם להציג במליאה ולנמק את בחירתם.
5. עיינו בעיתונים יומיים, גזרו ידיעות וכתבות העוסקות בסיפורי אירוע. רשמו באילו אירועים התקיימו או הופרו זכויות הילדים והנוער, נסחו מכתב הפונה לכתב העיתון או לפוגע בזכות והציעו להם כיצד לעזור לנפגע כדי להעניק לו את זכויותיו שנשללו ממנו.

זכותי לי - ולכולם, לילדים, לבני נוער ולמבוגרים יש זכויות ויש אחריות	אחריותי – אחריותי לשמור על זכויותיהם של האחרים
1. זכותי להיות מוגן בכל מקום ובכל עת	אחריותי לגלות אכפתיות כלפי הזולת
2. זכותי להאזין בלי שיפריעו לי	
3. זכותי להביע את דעותי, מחשבותי ורצונותי	
4.	אחריותי לדווח על כל בעיה
5.	אחריותי לכבד את הפרטיות של האחרים ולא לפגוע בהם וברכושם
6. זכותי שלא יכאיבו לי, לא יעליבו אותי ולא ישפילו אותי	

אחריותי לאפשר לכל הילדים ליהנות מחיי חברה ולהשתלב בהם		7.
	זכותי לקבל נגישות להשתתפות בחיי החברה גם אם יש לי מגבלות	8.
אחריותי ללמוד מטעויותיי		9.
	זכותי לשמור על השם שנתנו לי הורי, על מנהגי משפחתי, על התרבות שלי, ולהיות גאה בלאום שלי	10.
אחריותי לכבד את דתו ואמונתו של כל אדם		11.
אחריותי לסייע לילדים לקבל מידע על זכויותיהם ולדווח על הפרת זכויותיהם		12.

עובד על פי:

http://www.education.gov.il/zchuyot/download/Pinkas_ivrit.pdf

פנקס זכויות התלמיד בעברית

נספח 3

זכותי ואחריותי – טבלה מלאה

אחריותי אחריותי לשמור על זכויותיהם של האחרים	זכותי לי - ולכולם, לילדים לבני נוער ולמבוגרים יש זכויות ויש אחריות	
אחריותי לגלות אכפתיות כלפי הזולת	זכותי להיות מוגן בכל מקום ובכל עת	1
אחריותי להקשיב לאחרים ולכבדם גם אם איני מסכים לדעתם	זכותי להאזין בלי שיפריעו לי	2
אחריותי להביע את דעתי מבלי לפגוע באחרים	זכותי להביע את דעותי, מחשבותי ורצונותי	3
אחריותי לדווח על כל בעיה	זכותי לדווח על כל בעיה	4
אחריותי לכבד את הפרטיות של האחרים ולא לפגוע בהם וברכושם	זכותי לשמור על פרטיותי (שלא יקבלו מידע אודותי), על גופי, על חפצי ורכושי	5
אחריותי לא להכאיב לא להעליב ולא להשפיל אחרים	זכותי שלא יכאיבו לי, לא יעליבו אותי ולא ישפילו אותי	6
אחריותי לאפשר לכל הילדים ליהנות מחיי חברה ולהשתלב בהם	זכותי לקבל תמיכה שתאפשר לי להשתלב בחיי החברה	7
אחריותי לסייע לילדים בעלי	זכותי לקבל נגישות להשתתפות בחיי החברה	8

מגבלויות להשתלב בחברה	גם אם יש לי מגבלות	
אחריותי ללמוד מטעויותי	זכותי לטעות	9
אחריותי לכבד מנהגים ותרבויות של אחרים ולשתף איתם פעולה	זכותי לשמור על השם שנתנו לי הורי, על מנהגי משפחתי, על התרבות שלי, ולהיות גאה בלאום שלי	10
אחריותי לכבד את דתו ואמונתו של כל אדם	זכותי לשמור על דתי ולקיים את מצוותיה	11
אחריותי לסייע לילדים לקבל מידע על זכויותיהם ולדווח על הפרת זכויותיהם	זכותי להיחשף למקורות מידע מגוונים העוסקים במימוש זכויות ילדים ובני נוער	12

עובד על פי:

http://www.education.gov.il/zchuyot/download/Pinkas_ivrit.pdf

פנקס זכויות התלמיד בעברית

נספח 4: האזרות (על פי מילון אגן שוין)

זכות

רשות, תוקף חוקי לעשיית דבר מה.

אחריות

נכונות לשמור ולקיים בכל עת ובכל מצב עיקרון מוסרי או חברתי.

מגילת העצמאות, חוק כבוד האדם וחירותו, אמנת זכויות הילד, חוזרי מנכ"ל וחוק זכויות התלמידים הציבו בפנינו אתגרים אנושיים, מוסריים וחינוכיים המדגישים את מקומו של המבוגר והצעיר כאזרחים שווים. אחריות המבוגר היא לאפשר את מימוש הזכויות של הצעיר, לחנכו ללקיחת אחריות.

מן האימרה בפרקי אבות: "יהי כבוד תלמידך חביב עליך כשלך" ניתן להוביל לרעיון שאהבה ואמון הם בסיסי החינוך שלנו – כאז כן עתה.

עם זאת, המעבר מהגישה המסורתית המגוננת על הילד לגישה המשתפת את הילד בתהליכים הקשורים בקביעת גורלו הוא חדש. הוא מלווה בשינוי בתפיסת הזכויות המגיעות לילדים מצד "עולם המבוגרים". בגישה המגוננת הילד נתפס כקטין חסר ישע שיש להבטיח את שרידותו באמצעות הטלת חובות שונות על ההורים ועל המדינה, וכך צרכיו של הילד יסופקו עד לרמה מוסכמת. גישה זו עדיין מאפיינת את מרבית החקיקה הנוגעת לילדים בישראל. **בגישה החדשה, המשתפת, הילד נתפס כבוגר אוטונומי לעתיד, ששישוריו מצויים בהתפתחות מתמדת לקראת הבשלה.** על כן יש להעניק לו זכויות משלו, הדומות באופיין לזכויות המבוגרים. ההבדל הנו בהיקף הזכויות המוענקות, לצד האחריות הנלווית לה.

מטרת חוק זכויות התלמיד היא ליידע את ציבור אנשי החינוך, ההורים והתלמידים אודות זכויות התלמידים הבסיסיות ולכוון לאורח חיים המושתת על עקרונות ברוח כבוד האדם. נקודת המוצא היא הזכות לחינוך, לכבוד, לשוויון, להשתתפות ולהוגנות. **תרבות של כבוד וכיבוד זכויות בהסכמה מעודדת ומעריכה נטילת מחויבות ועמידה במחויבות.**

המורים הם אנשי המקצוע המשמעותיים ביותר בתהליכי חינוך, הם מעצימים את הנתניה ומשמשים דוגמה אישית לתלמידינו גם מחוץ לבית הספר. לתת זכות זוהי הרחבה של הבסיס האנושי והמקצועי של המורים שממנו הם פועלים. ההרחבה כוללת אינטגרציה בין הידע המקצועי והיכולות האנושיות, המעצימות בו זמנית הן את היכולת המקצועית והן את היכולת האנושית.

המורים מסייעים לתלמידים לחזק את אחריותם האישית ללימודיהם ולהתקדמותם האישית והחברתית. חיזוק התלמידים מעצים את האמון במורה מצד התלמידים וההורים. אמון זה יוצר אצלם את יראת הכבוד, והאהבה ומטפח את הלמידה של תחום הידע ואת ההתנהגות הרצויה בבית הספר ומחוצה לו. דרך זו נועדה לא רק ללמידה, או לשמירה על כללי משמעת, אלא ניתן

לעצב בה את דמותם של האזרחים הצעירים כאנשים צעירים בעלי יכולות וייחודיות המאפשרות להם להתמודד עם תהליכי הבחירות, ההתלבטות וההחלטות שלהם. מתהליכים אלו נגזרת המחויבות של כולנו לעשייה למען עצמנו ולמען האחרים בסביבות חיינו.

(מעובד על פי "הזכויות שלי, שלנו שלכם, האחריות שלי, שלנו שלכם" מאת טובה בן ארי, הממונה על יישום חוק זכויות התלמיד)

להלן רשימת אירועים שיתקיימו לקראת סוף חודש נובמבר בנושא זכויות הילד:

- 15.11 - מחוז מנח"י – כנס מנהלים בחינוך היסודי : יישום חוק זכויות התלמיד
- 22.11-20 - שבוע שידורים מיוחד של הטלוויזיה החינוכית
- 22.11-20 - כנס : זכויות הילדים הלכה למעשה, אונ' ירושלים, מרכז מינרבה
- 23.11 - מחוז תל אביב: מדברים גלויות- בונים הסכמות
- 24.11 - כנס ארצי: מבית הספר לבית חינוך - זכויות תלמידים במדיה

מתוק

שימוש באיורים

במונח אוריינות חזותית משתמשים כדי לתאר את היכולת לקרוא "טקסטים חזותיים" ולהפיק מהם משמעות. בכוחו של טקסט חזותי להעביר מסרים ערכיים אנושיים ולסייע בבניית ערכים (שליטא ר., <http://www.cet.ac.il/libraries/teachers-librarians/see.asp#top>).

בשונה מצילומים, המקנים תחושה של מציאות "אובייקטיבית", האיור מעצם טיבו מציג מציאות מוקצנת, מפורשת, עם נגיעות קלות של הומור, המעוצבת על ידי המאייר.

השימוש באיורים מעורר עניין, מפעיל יצירתיות ומאפשר למשתתפים להתחבר לנושא ממקום שונה. הם מוזמנים להפיק מן האיורים תובנות והמשגות תוך שהם מביאים את עולמם האישי לצורך הפרשנות. הטקסט המילולי המצורף לפעילות לאחר מכן אמור להוסיף לפרשנות האישית שהוצגה בהתייחסות לאיור ולהעשיר אותה.

לשימוש באיורים ובתמונות כבסיס לדיון מקובל לקרוא מדרש תמונה. מדרש תמונה יכול לשמש כמבוא לדיון, כעזר חינוכי להבהרת רעיון מרכזי או כאמצעי לגיבוש עמדות.

מטרה

להפגיש את המשתתפים עם מושג או נושא באמצעות טקסט חזותי – איור.

אופנים:

1. מחלקים לכל משתתף או לכל קבוצה מקבץ איורים – המשתתפים בוחרים איור מתוך המקבץ ומתייחסים אליו בהתאם למשימה מוגדרת.
2. מחלקים לכל משתתף או לכל קבוצה איור שונה + כיוונים להתייחסות ולאחר מכן מציגים את האיור בפני הקבוצה או בפני המליאה.

הצעות למשימות ולהתייחסות:

1. להוסיף "בועות שיחה".
 2. לתאר את הסיטואציה - "הסיפור" שמאחורי האיור.
 3. לנסח כותרת מתאימה.
- כל קבוצה מציגה במליאה את התוצר הקבוצתי.
- הדיון מתבסס על הנושא כפי שהוא עולה מן הפרשנות לאיורים ומן הכותרות.

את האיורים והכתורות ניתן לתלות על קירות הכיתה. המשתתפים יוזמנו להגיב על האיורים בכתב במהלך השבוע שלאחר הפעילות.

מה קרשם

זכויות ילדים ונוער

זכות לכל גיל?! – חוברת הפעלות באתר מינהל, חברה ונוער
<http://noar.education.gov.il/main/upload/perut/democ4.htm>
התוכנית עוסקת בשמירה על זכויות ילדים ובני נוער לצד חובותיהם במסגרות חברתיות שונות כגון: בבית הספר, בקבוצה, במשפחה ובינם לבין עצמם. מטרת התוכנית להביא למודעות בני הנוער את נושא שמירת הזכויות, תוך הבנת האחריות הכרוכה במימוש זכויות והכרה בחובות שלצידן.

הממונה על יישום חוק זכויות התלמידים במשרד החינוך
[/http://www.education.gov.il/zchuyot](http://www.education.gov.il/zchuyot)
באתר חוקים, תקנות ואמנות בנושא זכויות תלמידים, פנקס זכויות התלמידים, חוק זכויות התלמיד והתקנות לו, מאמרים, פסקי דין, סרטים, פעילויות ומערכי שיעור ברמת מורים וברת תלמידים על דרכים למימוש זכויות תלמידים, זכויות הורים וזכויות מורים, מידע על זכויות בבית וזכויות בבית הספר, מקורות ספרותיים, רשימות של ספרי קריאה בצד ביבליוגרפיה מוארת, קבוצת דיון, קישורים לאתרים בארץ ובעולם.

הוועדה לזכויות הילד – משרד המשפטים
<http://www.justice.gov.il/MOJHeb/Subjects/HavadLezhuyotHayed.htm>
דו"חות הוועדה לזכויות הילד בראשות השופטת סביונה רוטלוי.

המועצה הלאומית לשלום הילד
<http://www.children.org.il/>
אתר המועצה, אשר פועלת כשדולה וכארגון סינגור ומקיימת גם מרכז משפטי, מרכז מחקר, מרכז חינוך והדרכה ומערכת של פרוייקטים חדשניים עבור ילדים.

אלי"י – האגודה להגנת הילד
<http://www.eli.org.il/Content/index1.asp>
עמותה העוסקת בנושא התעללות גופנית, מינית ונפשית בילדים.

הזכויות שלי - יוניסף ישראל

<http://my-rights.org.il/>

באתר אמנת האו"ם בדבר זכויות הילד בעברית, ובנוסחים שונים המותאמים לגיל הרך, לילדים ולנוער ובנוסח המלא. בנוסף לכך ניתן למצוא באתר מידע על זכויות ילדים בארץ ובעולם, מאמרים, כתבות, המלצות על ספרים והצעות לפעילויות.

אב"י – האגודה הבינלאומית לזכויות הילד – ישראל

http://www.dci.org.il/home_heb.asp

האגף הישראלי של די.סי.איי. (ארגון הגנה לילדים ברחבי העולם) - גוף לא ממשלתי בינלאומי לזכויות הילד שמשרדיו הראשיים ממוקמים בז'נבה שבשווייץ. באתר אמנות וסטנדרטים, פרסומים, חוקים ופסקי דין, פרוייקטים, קישורים ועוד.

משטרת ישראל – זכויות ילדים ונוער

http://www.police.gov.il/yeladim_unoar/avaryanut_noar/xxavnoar_noar.asp

עיקרי זכויותיהם של ילדים ונוער בעת חקירה, מעצר ובהליך המשפטי וחוקים נוספים הקשורים לדרכי טיפול והתייחסות לנוער.

זכויות ילדים עם מוגבלות

<http://www.gov.il/FirstGov/TopNav/Audience/ADisabilities/ADChildren/ADChildre/nRights>

חוקים בנושאי חינוך והשכלה, זכויות הילד האוטיסט, חוק חינוך מיוחד באתר השירותים והמידע הממשלתי.

צוות היגוי: נעמי גן-אל, טובה בן ארי.

כתיבה ועריכה: שרה כהן ושרה רוטקופ - הרמתי

איורים: שרה רוטקופ – הרמתי

מה ברשת: צפרית גרינברג

עריכה לשונית: אמנון ששון

הקלדה: כרמלה אפטקר

עיצוב גרפי: ורדה בוברוב

תודה: לליאת כהן ולנאוה מזרחי על הארותיהן.